

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Національний університет «Одеська юридична академія»
Факультет адвокатури та антикорупційної діяльності
Кафедра організації судових,
правоохоронних органів та адвокатури

АДВОКАТУРА: МИНУЛЕ, СУЧАСНІСТЬ ТА МАЙБУТНЄ

**МАТЕРІАЛИ
XV Міжнародної
науково-практичної конференції**

*14 листопада 2025 року,
м. Одеса*

Одеса
«Юридична література»
2025

УДК 347.965(477)(063)
A288

Редакційна колегія:

Н. М. Бакаянова (голова), завідувачка кафедри організації судових,
правоохоронних органів та адвокатури;
С. К. Костенко, професор;
І. О. Кісліцина, доцент;
М. О. Кравченко, доцент;
О. Г. Свіда, доцент;
П. М. Синицин, доцент;
О. О. Храпенко, доцент;
Л. П. Нестерчук, старший викладач;
Р. Р. Щербатий, асистент

Рекомендовано до друку вченою радою Національного університету «Одеська юридична академія» (протокол № 3 від 15 жовтня 2025 р.)

Адвокатура: минуле, сучасність та майбутнє : матеріали XV
A288 Міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 14 листопада 2025 р.) / редкол.: Н. М. Бакаянова (гол.), І. О. Кісліцина, М. О. Кравченко [та ін.]. — Одеса : Юридична література, 2025. — 664 с.
ISBN 978—966—419—456—0

У збірнику містяться матеріали доповідей XV Міжнародної науково-практичної конференції «Адвокатура: минуле, сучасність та майбутнє», яка відбулася 14 листопада 2025 р. у Національному університеті «Одеська юридична академія». Доповіді учасників присвячені актуальним питанням адвокатури і здійснення адвокатської діяльності в Україні, історії адвокатури, діяльності Національної асоціації адвокатів України, проблемам і перспективам розвитку адвокатського самоврядування, правилам адвокатської етики та юридичній відповідальності адвокатів, зарубіжному і міжнародному досвіду організації та діяльності адвокатури.

УДК 347.965(477)(063)

Відповідальність за зміст та достовірність поданого матеріалу несуть учасники конференції, їхні наукові керівники та рецензенти, які рекомендували ці матеріали до друку.

ISBN 978—966—419—456—0

© Національний університет
«Одеська юридична академія», 2025

Фурса С. Я.

доктор юридичних наук, професор, професор кафедри міжнародного
та приватного права Київського університету права НАНУ,
заслужений юрист України

Фурса Є. І.

кандидат юридичних наук, професор, професор кафедри міжнародного
та приватного права Київського університету права НАНУ

ЗВЕРНЕННЯ ВЕРХОВНОГО СУДУ ДО ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ ЗА НАДАННЯМ КОНСУЛЬТАТИВНОГО ВИСНОВКУ: АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ АДВОКАТСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

З позиції інтересів адвокатської діяльності авторів *не здивувало звернення* Верховного Суду до Європейського суду з прав людини (далі- ЄСПЛ) за консультативним висновком у справі за позовом про усунення перешкод у користуванні житловим приміщенням у контексті статей 6, 8, 9 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, що передбачено Протоколом № 16 до Конвенції. Так, у цьому Протоколі зазначається про розширення компетенції Суду щодо надання консультативних висновків, що додатково сприятиме посиленню взаємодії між Судом та національними органами влади і таким чином підтримуватиме виконання Конвенції у відповідності з принципом субсидіарності [1]. Відповідно до Закону України «Про ратифікацію Протоколів № 15 та № 16 до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод» найвищою судовою установою в Україні, яка може звертатися до ЄСПЛ визначено Верховний Суд [2].

Так, з офіційної публікації випливає, що 15 вересня 2025 року колегія Великої палати ЄСПЛ з п'яти суддів вирішила прийняти запит до розгляду. На цьому етапі колегія вирішувала як *таке лише питання про прийнятність запиту*. Голова ЄСПЛ запросив сторони справи на національному рівні *надати письмові коментарі* до 31 жовтня 2025 року.

Тепер звернемо увагу на сутність спору і ті питання, які були поставлені Верховним Судом перед ЄСПЛ для надання консультативного висновку.

Суть спору полягає у визначенні права колишньої монахині на користування келією у приміщенні монастиря, де вона була зареєстрована за згодою Релігійної організації як власника житлового приміщення, і тривалий час там проживала. Позивачка зазначила, що не може потрапити до приміщення через заміну замків і дії представників монастиря, тоді як іншого житла не має. Релігійна організація просила визнати, що позивачка втратила право користування вказаним приміщенням, посилаючись на припинення її чернечого статусу та на канонічні норми

[3]. Саме з таким спором «не впоралися» суди першої та апеляційної інстанції, а також Верховний Суд, оскільки останній змушений був звернутися до ЄСПЛ.

У межах запиту на підставі Протоколу № 16 до Конвенції Велика Палата Верховного Суду сформулювала питання:

– чи є приміщення культових споруд — монастирів (келії) житлом у розумінні ст. 8 Конвенції;

– чи поширюється юрисдикція національного суду на спори щодо права колишньої монахині на користування приміщеннями монастиря, яке виникло на підставі усного договору з монастирем, обумовленого метою його функціонування та прийняття в монахині монастиря, а припинено внаслідок залишення монахиною спірного приміщення через конфлікт і розбіжності в поглядах з очільниками релігійної організації [3].

Вважаємо доцільним лише тезисно викласти доводи щодо сутності справи і тих питань, з якими Верховний Суд звернувся до ЄСПЛ, оскільки підходи до вирішення цієї правової ситуації настільки численні, що їх опис не вміститься в доповідь на конференції.

Теза перша зводиться до того, що автори як вчені звернули увагу на таке положення ухвали Касаційного цивільного суду Верховного Суду «...у суді касаційної інстанції скарга розглядається за правилами розгляду справи судом першої інстанції в порядку спрощеного позовного провадження без повідомлення учасників справи ...» [4], що зумовлено положенням ч. 1 ст. 402 ЦПК України.

Щодо розгляду Верховним Судом цієї справи, яка розглядалась судом першої інстанції у порядку спрощеного позовного провадження та розглядається за правилами такого ж провадження у касаційній інстанції, то у цьому зв'язку виникає питання, а чим було зумовлено прийняття касаційної скарги по малозначній справі до провадження суду касаційної інстанції? За загальним правило, згідно ч. 3 п. 2 ст. 388 ЦПК судові рішення у малозначних спорах не підлягають касаційному оскарженню, крім певних випадків, передбачених цією нормою.

З наведеного випливає, що «проста» або малозначна справа потрапила на розгляд до Верховного Суду і потім останній звернувся за «консультацією» по цій самій справі до ЄСПЛ, але це парадокс. Тому ми свідомо не будемо аналізувати винятки із загального правила та можливість розгляду касаційної скарги по малозначних спорах згідно підпунктів а); б); в); г) пункту 2 ч. 3 ст. 389 ЦПК і не будемо встановлювати, згідно якого саме пункту Верховний Суд прийняв малозначну справу до свого розгляду [5].

Звернемо увагу на інший аспект. Якщо змістовно аналізувати процедуру розгляду справ в порядку спрощеного провадження вийде, що сторони і їх адвокати були обмежені в процесуальних правах на

доведення власної позиції у порівнянні із загальним позовним провадженням, тобто є усі підстави вважати, що такий порядок суперечить конституційному принципу змагальності і суди за правилами спрощеного провадження розглядали справу, яка є складною навіть для Верховного Суду. Звідси випливає, що галузевий принцип пропорційності необґрунтовано і невиправдано домінує над конституційним принципом змагальності сторін та свободи в наданні ними суду своїх доказів і у доведенні перед судом їх переконливості (п. 3 ч. 2 ст. 129 Конституції України).

Слід також зазначити, що неправильне визначення виду провадження, тобто коли суд першої інстанції згідно п.п. г п.2 ч. 3 ст. 389 ЦПК помилково відніс справу до категорії малозначних, то, на думку авторів, це має ставати підставою для перегляду справи в загальному позовному провадженні, щоб ліквідувати наслідки відповідних штучних обмежень процесуальних прав сторін і їх адвокатів, а не допускати розгляд касаційної скарги до провадження Верховного Суду.

Друга теза прямо пов'язана з першою, оскільки принцип змагальності зумовлює обов'язок суду вирішувати справу *на підставі наданих йому доказів і доводів* та відповідні обмеження щодо прийняття нових доказів встановлені не тільки у вимогах щодо розгляду апеляційної скарги (ч. 1 ст. 367 ЦПК), а й у касаційному провадженні (ч. 1, 2 ст. 400 ЦПК). Це підкреслює першу тезу, а також прямо суперечить повноваженням ЄСПЛ, які встановлені у ст. 3 Протоколу 16 Європейської конвенції з прав людини і Висока Договірна Сторона, до якої належить судова установа, що звертається із запитом, *мають право подавати свої письмові зауваження і брати участь у будь-якому слуханні. Голова Суду, в інтересах належного здійснення правосуддя, може запропонувати будь-якій іншій Високій Договірній Стороні або особі також подати свої письмові зауваження або взяти участь у будь-якому слуханні* [1].

Отже, касаційна скарга має бути сформульована з урахуванням позицій сторін та їх представників, зокрема, й адвокатів, судових рішень першої та апеляційної інстанцій та їх аналізу і саме це має бути предметом касаційного рішення. Отже, саме такий варіант демонстрації спору й має бути представлений ЄСПЛ. Але ЄСПЛ прийняв важливе рішення: запросив сторони справи на національному рівні *надати письмові коментарі*, а Верховний Суд продовжував застосовувати *правила розгляду справи судом першої інстанції в порядку спрощеного позовного провадження без повідомлення учасників справи. Тобто це істотно різні підходи до вирішення спору судами*. Тому, на думку авторів, при розгляді ЄСПЛ запиту має йтися про участь саме адвокатів, оскільки сторони на національному рівні зобов'язані надати ЄСПЛ письмові коментарі до 31 жовтня 2025р..

Теза третя. Це питання цікаве не тільки з точки зору необхідності звернення до ЄСПЛ, скільки в конструктивності питань, поставлених Верховним Судом перед ЄСПЛ. Зі змісту питання доволі часто можна зробити висновок про кваліфікацію тієї особи, яка запитує.

У цьому контексті важко сприйняти те положення, що Верховний Суд сумнівається у власній компетенції і компетентності щодо вирішення даного спору. Тому не дивно, що раніше Верховний Суд не звертався до ЄСПЛ за консультацією щодо його компетенції вирішувати спори, оскільки такі його повноваження передбачено у ст. 124 Конституції України, де встановлено: «Юрисдикція судів поширюється на будь-який юридичний спір» [6]. До наведеного можна додати й положення ст. 10 ЦПК, де законодавцем зроблено акцент на способах вирішення спорів, які чітко не регламентовані законом і пропонується вирішувати спір за аналогією закону або праву (ч. 9), а також встановлена заборона відмовляти у розгляді справи з мотивів відсутності, неповноти, нечіткості, суперечливості законодавства, що регулює спірні відносини (ч. 10) [7]. Тобто український суд не тільки наділяється повноваженнями, а й зобов'язаний вирішувати *будь-який юридичний спір, що має місце у різних суспільних відносинах*.

У цьому зв'язку виникає риторичне питання, а до якого органу Верховний Суд мав спрямувати свої питання, якщо в державі існує і має діяти Конституційний Суд України...?

Теза четверта. Очевидним є те, що ст. 8 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод є частиною українського законодавства, оскільки згода на обов'язковість цієї Конвенції надана Верховною Радою України, тому судді всіх рівнів, включаючи, суддів Верховного Суду мають застосовувати її норми самостійно (ч.4 ст. 10 ЦПК).

В той же час, звернення Верховного Суду до ЄСПЛ продемонструвало, що суддям потребується допомога у вирішенні такого спору.

Так, нічого негативного в цьому не має, коли суд або судді потребують поради або бажають почути різні точки зору щодо вирішення того чи іншого спору, щоб прийняти законне і обґрунтоване рішення. Один із авторів також надавав науковий висновок за запитом Конституційного Суду України, який ліг в основу його наступного рішення. Провідні українські фахівці так само надають наукові висновки на запити не тільки Конституційного Суду України або Верховного Суду, а й інших державних установ.

Всім фахівцям очевидно, що правова система України ускладнилася на стільки, що знати все і всі галузі права неможливо. Крім того, при вирішенні конкретних спорів потребується знати тонкощі певних правовідносин, а також можливі підходи до вирішення тієї чи іншої правової ситуації. Тому, на нашу думку, неприпустимими є положення статей 114 і 115 ЦПК, де обмежується правове значення

висновку експерта у галузі права зокрема, що він не є доказом, а має лише допоміжний (консультативний) характер та не є обов'язковим для суду. Тим самим його правове значення нівелюється і він прирівнюється до джерела відомостей, які у ньому містяться. Щодо розташування цих статей, то вони, до речі, входять до Глави 5 Розділу I ЦПК «Докази і доказування».

Теза п'ята. На нашу думку, Верховний Суд при зверненні до ЄСПЛ тим самим продемонстрував свою неспроможність зокрема, щодо вирішення складних питань, які виникають у правовій системі України. Українські судді повинні самі вирішувати будь-які юридичні спори, які виникають у державі, зокрема, які стосуються українських суб'єктів спірних відносин, тому що їх вирішення згідно Конституції України належить до компетенції українських судів.

ЄСПЛ ухвалив проти нашої держави досить багато рішень і це так само свідчить про недоліки у правовій системі України. Але слід зазначити, що Верховний Суд не завжди винен в тому, що його рішення були скасовані, оскільки правову позицію в справі ЄСПЛ формують представники Міністерства юстиції України. Коли ж Верховний Суд звертається до міжнародної інституції, якою є ЄСПЛ з зазначеними вище питаннями, коли в справі відсутній будь-який іноземний елемент, то тим самим він визнає власну і, одночасно, всієї нашої правової системи України неспроможність.

Чому в даному випадку авторам прикро як вченим і практикам? Не тому, що до нас не звернулися за науковим висновком, як подумують деякі фахівці. Проблема полягає в тому, що в Україні багато фахівців високого рівня, які визнаються в іноземних країнах як висококваліфіковані. Зокрема, у свій час вченого Дзеру О. В. запрошували до Великої Британії для надання висновку у справі, а професор у сфері міжнародного права Висоцький О. Ф. був арбітром в Стокгольмському арбітражному суді.

Скільки в Україні науково-дослідних установ, які займаються дослідженням проблем права на високому рівні і фінансуються за рахунок державного бюджету? Так, до складу Науково-консультативної ради Верховного Суду входить 138 вчених з усієї України [8], які надають науково-консультативні висновки, і не зважаючи на такий потужний інтелектуальний потенціал у Верховного Суду виникає потреба у зверненні до ЄСПЛ за консультативним висновком?

Чому авторами піднято це питання? Тому, що адвокатам слід звернути увагу на останній аспект, коли їм потрібно буде підсилити свою правову позицію у справі, їм доцільно звертатися за допомогою до вчених у відповідній галузі знань.

Теза шоста у контексті діяльності адвокатів. Якщо Верховний Суд визнав необхідність узгодити свою позицію з ЄСПЛ і звернувся за

консультативним висновком, то це вже є прецедентом, коли мало-значний спір перетворився на надважливий.

Отже, такий прецедент адвокати можуть використовувати в своїй діяльності, ініціюючи свої клопотання посиланням на звернення Верховного Суду до ЄСПЛ за наданням консультативного висновку у малозначному спорі.

Крім того, наведений прецедент може стати передумовою для клопотання адвокатів про звернення Верховного Суду і до Конституційного Суду України з поданням щодо:

- 1) визнання акта (його окремих положень) неконституційним;
- 2) офіційного тлумачення Конституції України.

Раніше, авторська позиція щодо реалізації принципу верховенства права зводилася до очікування адвокатом набрання рішенням суду законної сили і потім подання до Конституційного Суду України звернення. Така позиція обумовлювалася тим фактором, що у ЦПК не було встановлено ні підстав, ні передумов звернення Верховного Суду до Конституційного Суду України до набрання рішенням законної сили [9].

Після звернення Верховного Суду до ЄСПЛ без відповідних передумов, передбачених у ЦПК, адвокатам можна пробувати ініціювати аналогічне звернення Верховного Суду до Конституційного Суду України до набрання рішенням законної сили і до ЄСПЛ.

Нічого надзвичайного у зверненні Верховного Суду до ЄСПЛ не має і навіть в засобах масової інформації відсутнє широке обговорення цього питання. Але у авторів як науковців та осіб із значним практичним досвідом з'явилися негативні враження від такого звернення, оскільки наші українські вчені можуть надати обґрунтовані відповіді на питання, які поставив Верховний Суд у своєму запиті до ЄСПЛ. Але ми, не цінуємо думок тих, хто поряд...

Список використаної літератури

1. Протокол 16 до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#n525
2. Про ратифікацію Протоколів № 15 та № 16 до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод: Закон України від 05.10.2017 № 2156-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2156-19#Text>
3. Європейський суд з прав людини прийняв перший запит Верховного Суду в порядку Протоколу № 16 до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/1883229>
4. Ухвала Касаційного цивільного суду Верховного Суду № 607/15144/20. URL: <https://iPLEX.com.ua/doc.php?regnum=124303073&red=1000037f26c81b12abb7b29de6f33da768010f&d=5>

5. Ухвала ВП ВС від 25 червня 2025 року у справі № 607/15144/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/128876517>.
6. Конституція України від 26 червня 1996 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
7. Цивільний процесуальний кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#n6060>
8. Склад Науково-консультативної ради при Верховному Суді. URL: https://supreme.court.gov.ua/supreme/pro_sud/sn_kr/
9. Фурса С. Я., Фурса Є. І. Діяльність адвоката в сучасному цивільному судочинстві : матеріали IX Міжнародної науково-практичної конференції «Адвокатура : минуле, сучасність та майбутнє». (м.Одеса 15 листопада 2019 р.) / за заг ред. Н. М. Бакаянної. Одеса, «Фенікс». 2019. С. 25–35.

Туляков В. О.

професор кафедри кримінального права
Національного університету «Одеська юридична академія»,
доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент НАПрНУ

ОБШУК У АДВОКАТА: КОМУНІКАЦІЯ *FRANCK MICHEL V. MONACO* В КОНТЕКСТІ ПРАКТИКИ ЄСПЛ ТА ЗАКОНОДАВСТВА РАДИ ЄВРОПИ

Адвокатура як професія відіграє ключову роль у забезпеченні верховенства права, доступу до правосуддя та захисту прав людини. У сучасному світі адвокати часто стикаються з загрозами, переслідуваннями та втручанням у їхню діяльність, що підриває незалежність професії. Конвенція Ради Європи про захист професії адвоката (CETS No. 226, підписана 13 травня 2025 року в Люксембурзі) є першим міжнародним договором, спрямованим на посилення захисту адвокатів [1]. Цей документ, разом із Рекомендацією Комітету міністрів Ради Європи Rec(2000)21 про свободу здійснення професії адвоката [2], встановлює стандарти незалежності, прав та захисту адвокатів.

У контексті механізму реалізації конвенції та практики ЄСПЛ, зокрема опублікованої 22 вересня 2025 року комунікації *Frank Michel v Monaco* (заява № 3951122), справи *Bersheda et Rybolovlev* проти Монако (заява № 14307/20, рішення ЄСПЛ від 6 червня 2024 року) [3, 4] та декількох інших, що стосуються обшуку та вилучення даних у телефоні адвоката, проаналізуємо значущість імплементації цих стандартів в Україні. Україна, як член Ради Європи, ще не підписала Конвенцію CETS 226, що робить актуальним обговорення її потенційного впливу на національну адвокатуру.